

*Др Сања Бајић, доцент
Правног факултета у Новом Саду*

СУДСКА ЗАШТИТА У ПРАВУ ЕУ: ПРОЦЕСНЕ ГАРАНЦИЈЕ ЗА ОКРИВЉЕНЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ УНУТАР ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

***Сажетак:** Рад представља преглед најновијих комунитарних мера у области људских права, тачније процесних гаранција окривљених у кривичном поступку унутар Европске уније. Предложивши нове мере у форми Зелене књиге, Комисија је користила релативно новији правни основ из Уговора о ЕУ и Уговора о ЕЗ. Предложене мере се односе на пет категорија права и слобода: право на правну помоћ и правног заступника, право на тумача и/или преводиоца, заштита посебно угрожених група, право на конзуларну помоћ и право на обавештење о својим правима. Тумачење гарантованих права и слобода ослања се на праксу Европског суда за људска права. Посебан значај је у чињеници да је реч о комунитарној мери и другачијим и ефикаснијим контролним механизмима који стоје на располагању поретку Европске уније.*

***Кључне речи:** право ЕУ – људска права – процесне гаранције – право на правично суђење - право на правну помоћ и правног заступника - право на тумача и/или преводиоца - заштита посебно угрожених група - право на конзуларну помоћ - право на обавештење о својим правима*

Увод

Европска комисија је 2003. године предложила усвајање минималних процесних гаранција у кривичном поступку које би важиле у државама чланицама Европске уније. Реч је о минимуму заједничких процесних правила усвојеним у форми тзв. зелене књиге, чиме се отвара нови простор комунитарне регулативе у области људских права. Као и у сличним случајевима, документ Комисије образлаже правни основ за деловање Европске уније у овој области, права и слободе која су обухваћена минималним процесним гаранцијама у кривичном поступку и она права и слободе које су државе чланице дужне поштовати на основу важећих међународних уговора.

У овом раду ћемо испитати правни основ за поступање Европске уније у овој области, избор права и слобода, досадашњи обим њихове регулисаности комунитарним правом, мере које су уследиле након усвајања овог документа, и целокупни значај легислативне надлежности Европске уније у овој области, у самом ЕУ систему и шире.

Зелена књига о процесним гаранцијама за осумњичене и оптужене у кривичном поступку унутар Европске уније¹

У циљу остваривања поверења у правосудне системе држава чланица Европске уније, Комисија је сматрала да је потребно остварити минимум заједничких гаранција које би важиле на простору свих држава чланица. Дугогодишња израда овог документа и консултације, у којем су учествовале владе држава чланица, али и тела ЕУ, невладине организације и експерти за поједина питања, резултирале су усвајањем зелене књиге и, касније, предлозима конкретних одлука на комунитарном нивоу. Поље примене прилично је широко постављено: гаранције се односе на све осумњичене, окривљене, оптужене и осуђене у кривичном поступку у било којој држави чланици ЕУ. Ипак, постављање стандарда, ограничених на извесна права и слободе која, по мишљењу Комисије, припадају групи фундаменталних у области права на правично суђење у вези са кривичним

---

¹ *Green Paper from the Commission of European Communities: Procedural Safeguards for Suspects and Defendants in Criminal Proceedings throughout the European Union, COM (2003) 75 final, 19.02.2003, није објављено у Сл. листу ЕУ.*

поступком, због форме у којој је то учињено, оставља право и слободу државама чланицама да одаберу начине и средства за њихово постизање.

***Правни основ за усвајање документа
о заједничким процесним гаранцијама***

Европска заједница дуги низ година није имала никаквих надлежности у области људских права, самим тим ни у области кривичног поступка и права на правично суђење. Познато је да људска права прво улазе у комунитарни поредак у форми општих правних начела.² Упркос непостојању примарних и секундарних извора комунитарног права који би регулисали право на правично суђење, Европски суд правде је у форми општих правних начела обезбедио њихову заштиту на нивоу ЕЗ.³ Потписивањем Уговора о ЕУ из Мастрихта 1992. године, обезбеђена је примена Европске конвенције о заштити људских права.⁴ Уговором из Амстердама из 1997. године проширена је надлежност Европске уније у области полицијске и правосудне сарадње у кривичним стварима у циљу стварања заједничког простора слободе, безбедности и правде, познатијим као „Европски правни простор“. Уговор о ЕУ у чл. 6. експлицитно је предвидео обавезу поштовања људских права унутар Уније. Измене Уговора о ЕУ у Ници 2003. године задржавају ову одредбу и проширују је системом санкција у случају да држава чланица озбиљно крши заштићена права и слободе.⁵ Такође, чл. 31. Уговора о ЕУ унет изменама из Нице дозвољава Европској унији предузимање заједничких мера у области правосудне сарадње у кривичним стварима ради убрзавања сарадње између надлежних органа држава чланица, олакшавања екстрадиције, осигурања усклађености прописа држава чланица, спречавања сукоба судске надлежности, итд. Уговор

² *Nold v. Commission* [1974] ECR 491. Европски суд правде је у овом случају нашао да основна људска права представљају општа правна начела чије поштовање Суд мора обезбедити.

Такође: “Европски суд правде заслужује признање јер је започео заштиту основних људских права у оквиру правног поретка Заједнице, и онда када сами Уговори нису регулисали ово питање. Суд је био тај који је установио основна начела поштовања људских права која су обележила сва каснија дешавања.” – P. Alston, J. Weiler, “An ‘Ever Closer Union’ in Need of Human Rights Policy: The European Union and Human Rights”, 9 *European Journal of International Law* 658 (1998), стр. 720.

³ Случај C-49/88 *Al-Jubail Fertilizer Co. and Saudi Arabian Fertilizer Co. v. Council* [1991] ECR.

I-3187 (право на саслушање) и случајеви 46/87 и 227/88 *Hoechst AG v. Commission* [1989] ECR 2859 (право на одбрану).

⁴ Члан К.2 дела VI Уговора о ЕУ из 1992. године.

⁵ Члан 7. Уговора о ЕУ, измењен Уговором из Нице 2003. године.

о оснивању ЕЗ⁶ у Наслову IV (Визе, азил, имиграција и остале политике које се односе на слободно кретање лица) и чл. 61-64. Савету гарантује законодавну надлежност у погледу минималних стандарда у поступцима утврђивања избегличког статуса и пружања азила.

Повеља ЕУ о основним људским правима из 2000. године усвојена је управо у циљу јачања Европске уније као политичке заједнице. Права и слободе наведена у Повељи су подељена у шест делова: достојанство, слобода, једнакост, солидарност, права грађана и правосуђе. Право на правично суђење је регулисано одредбама чл. 47-50 на сличан начин као и у Европској конвенцији за заштиту људских права: претпоставка невиности, начело законитости и сразмерности приликом изрицања кривичне санкције, *ne bis in idem*, итд.

Потреба постављања заједничких процесних гаранција⁷ проистиче и из других института Европске уније, као што су полицијска и правосудна сарадња у кривичним стварима,⁸ слобода кретања и заједничка политика имиграције и азила. Наиме, грађани имају право да очекују једнак третман у свим државама чланица ЕУ, јер би у супротном њихова слобода кретања била осујећена или ограничена.

Комисија је тако, утврдивши правни основ, нашла да једино мера на нивоу Европске уније може обезбедити постизање неопходних заједничких минималних стандарда у кривичном поступку, чиме се, са друге стране, оправдава одступање од начела супсидијарности.⁹

Права и слободе гарантована у кривичном поступку

Право на правично суђење, како је нормирано међународним инструментима за заштиту људских права, комплексно је право које обухвата низ гаранција: право на независан и непристрасан суд, право на суђење у разумном року, право на саслушање, право на одбрану, испитивање сведока, преводиоца, претпоставку невиности, начело законитости, право на оспоравање одлуке о лишењу слободе пред независним телом, право на

---

⁶ Службени лист Европских заједница Ц 325 од 24. децембра 2002. године.

⁷ За поједине аспекте овог питања видети: S. De Mas, „*Protecting the Rights of the Travelling Citizen: Easier Said Than Done*“, *Criminal Law Review*, 2003, December, str. 865-874.

⁸ Постоји низ одлука ЕУ у овој области: узајамно признање кривичних пресуда, европски налог за хапшење (European arrest warrant), и сл.

⁹ Што је нарочито осетљиво у области правосудне сарадње у кривичним стварима, новој надлежности пренетој на Европску унију. Видети: *Report from the Commission 'Better lawmaking 2003' pursuant to Article 9 of the Protocol on the application of the principles of subsidiarity and proportionality* (11th report), COM/2003/0770 final

одбрану, које, опет, укључује право на правног заступника, приступ доказима и време за припрему одбране, итд. Комисија је била свесна сложености овог права, али се определила за селективан приступ тако што је одабрала права која сматра важнијим и значајнијим за окривљеног у кривичном поступку: право на правну помоћ и правног заступника, право на тумача и/или преводиоца, заштита посебно угрожених група, право на конзуларну помоћ и право на обавештење о својим правима.

Одабравши поједине гаранције из групе процесних обезбеђења гарантованих међународним инструментима и домаћим законодавствима држава чланица, њима је додала и поједина која се, по правилу, гарантују посебним инструментима (право на конзуларну помоћ) или до сада у њима нису нашла места (заштита угрожених група и право на посебно обавештење „Letter of rights“), али која по својој природи одговарају праву на правично суђење. Избор права је свакако био опредељен и важећим међународним инструментима, као смерницама приликом нормирања процесних гаранција, али и да би се државама чланицама омогућило поштовање постојећих међународних обавеза. Из ових разлога Комисија и упућује на друге релевантне међународне инструменте: Повељу УН, Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. године, Бечку конвенцију о конзуларним односима из 1963. године, Статуте Међународног кривичног суда за бившу Југославију и Руанду који, према мишљењу Комисије, обавезују државе чланице ЕУ на основу чл. 25. и 103. Повеље УН, и Статут Сталног међународног кривичног суда из 1998. године.

1. Право на правну помоћ и правног заступника

Право на правну помоћ и правног заступника стандардна је гаранција у оквиру права на правично суђење у међународним инструментима за заштиту људских права.¹⁰ Право на правну помоћ укључује и право на бесплатну правну помоћ и заступника по службеној дужности у случају да окривљени није у могућности да сам себи обезбеди одговарајућу правну помоћ. И Европски суд правде је био у ситуацији да потврди општи карактер и значај ове гаранције: у случају *Hoechst v. Commission*,¹¹ Европски суд правде је изричито утврдио да право на правног заступника представља једно од основних права у управном поступку чије кршење мора бити

¹⁰ Члан 6, ст. 3. Европске конвенције за заштиту људских права, чл. 14. Међународног практа о грађанским и политичким правима, чл. 55, ст. 2 и чл. 67. Римског статута, чл. 18. Статута Међународног кривичног суда за бившу Југославију.

¹¹ Cases 46/87 & 227/88 *Hoechst AG v. Commission* [1989] ECR 2859, Paras 15 and 16.

санкционисано. Иако у овом случају није било речи о кривичном поступку, Суд је право на правног заступника образложио карактером поступка у којем обе стране истичу супротстављене захтеве тако да ово право мора бити обезбеђено од самог почетка поступка.

Пошто је реч о гаранцији чија је садржина мање спорна, јер је и у довољној мери била предмет праксе Европског суда за људска права, Комисија је у погледу ове гаранције извела права која за окривљеног проистичу из ове гаранције: право да самостално изабере заступника, право на бесплатну и адекватну правну помоћ и браниоца у случају да није у могућности да га обезбеди, право на савесног браниоца, право на заступање и савет од момента лишења слободе. Ослањајући се на постојећи нормативни оквир, Комисија предлаже и корак даље тако што би од држава чланица захтевала установљивање националног система правног заступништва, односно потврду држава чланица да су одабрани адвокати довољно компетентни и да им је гарантована одговарајућа накнада.

2. Право на тумача и/или преводиоца¹²

И у овом случају је реч о праву које је већ утемељено у међународној пракси и које се налази у великом броју уговора о заштити људских права.¹³ Тиме је Комисији донекле био олакшан задатак, с обзиром да постојеће право укључује право окривљеног на компетентног тумача, ако окривљени не разуме језик на којем му је саопштена оптужба, и помоћ тумача током целог поступка. Римски статут је у погледу овог права нешто детаљнији и праву на бесплатну помоћ преводиоца ради разумевања оптужбе и тока усменог поступка додаје и право на бесплатне преводе свих докумената који су потребни ради разумевања оптужбе, тока поступка и припреме одбране.

---

¹² Занимљиво је да је Комисија образложила разлику између тумача и преводиоца: „Иако се често сматра да не постоје разлике између преводилаца и тумача, они би се морали третирати као две различите професије због знања и вештина које користе и различитих улога које имају током кривичног поступка. (а) Тумачи су потребни током полицијског испитивања (испитивање осумњичених и сведока) и судског претреса. Такође, потреба за тумачем се може јавити и када окривљени даје упутства свом браниоцу како да поступа (у полицији, током притвора, у адвокатској канцеларији или на суду). (б) Преводиоци су потребни за превођење свих процесних аката (кривична пријава, оптужница), изјава сведока датих у писаној форми, и других доказа. Из ових разлога било би боље да постоје одвојени национални регистри за ове две професије.“ – Зелена књига, оп. цит., стр. 29-30, пара. 5.2.2. (б).

¹³ Члан 5, ст. 2, чл. 6, ст. 3, т. а) и е) Европске конвенције за заштиту људских права, чл. 14, ст. 3, т. а) и ф) Међународног практа о грађанским и политичким правима, чл. 55, ст. 1 и чл. 67, ст. 1 Римског статута.

Право на преводиоца постоји од самог започињања кривичног поступка и доношења одлуке о лишењу слободе. Међутим, проблем који се у пракси јавља је како утврдити да ли постоји потреба за преводиоцем, односно да ли окривљени довољно познаје језик поступка тако да му може бити обезбеђено правично суђење. Став је да не постоји неки општи критеријум за утврђивање потребе за преводиоцем, већ се она проверава према околностима конкретног случаја.¹⁴ Ипак, терет доказивања донекле олакшава положај окривљеног: у случају *Brozicek v. Italy*, Европски суд за људска права је нашао да је на националним судовима да докажу да окривљени довољно разуме језик суда, и да није на окривљеном да доказује како тај језик не познаје.¹⁵ Ово право укључује бесплатну помоћ преводиоца која се односи не само на превођење целокупног усменог дела поступка, већ и на преводе писмених у поступку. Према пракси Европског суда за људска права, право на бесплатан превод докумената односи се само на оне акте који су окривљеном потребни да би могао уживати правично суђење.¹⁶ У појединим случајевима право на правично суђење захтева два преводиоца, било зато да се обезбеди непристрасност суђења и спречи сукоб интереса у поступку, или једноставно зато што окривљени има право да прати целокупни ток усменог поступка а не само питања која су њему непосредно постављена.

Овим правом се обезбеђује равноправност страна у поступку. Имајући у виду природу комунитарних мера, којима се обезбеђују и друге слободе попут слободе кретања у окружењу у којем је вишејезичност изузетно честа, јасно је и зашто се Комисија определила да посебно издвоји ово право. Зелена књига зато и предвиђа могућност стварања једног формалног механизма којим би истражни органи морали обавезно проверити да ли окривљени разуме довољно језик поступка. Предлог државама чланицама је и да на државном нивоу установе регистар овлашћених правних преводилаца и тумача којима би, у овим случајевима, обезбедила одговарајућу накнаду.

3. Заштита посебно угрожених група

Комисија је утврдила групе лица за које је извесно да су више изложене различитим ризицима у току кривичног поступка. У складу са тим

¹⁴ Што је закључак Европског суда за људска права у случају *Kamasinski v. Austria* (Presuda od 19. децембра 1989. године, Ser. A, br. 168) para. 74.

¹⁵ *Brozicek v. Italy*, Evropski sud za ljudska prava, presuda od 19. decembra 1989. godine, A Series br. 167, para. 41.

¹⁶ *Kamasinski v. Austria*, op. cit.

се од држава чланица очекује да угроженим групама обезбеде заштиту. Комисија је издвојила следеће категорије лица као угрожене: странце, децу, болесна лица, труднице и родитеље, неписмене, избеглице, алкохоличаре и наркомане. У погледу свих ризичних група, Комисија предлаже обавезивање држава чланица на претходну проверу да ли осумњичени припада категорији ризичне групе.

а) Странци – Странци се сматрају угроженом групом већ због страног држављанства, могућег непознавања језика суда и чињенице да се налазе ван своје државе услед чега су изложени додатним ризицима (губитак запослења и средстава издржавања у држави порекла). Државе чланице су дужне да странцу обезбеде помоћ тумача и/или преводиоца, али и конзуларну помоћ. Такође, потребно је обезбедити и друге различите видове практичне помоћи, под контролом конзулата или неке организације.

б) Деца – Конвенција УН о правима детета¹⁷ одређује децу као угрожену категорију лица. Посебна заштита деце детаљно је регулисана чл. 40. Конвенције тако да се, поред општих гаранција које проистичу из права на правично суђење, води рачуна о узрасту детета, правилима о кривичној одговорности деце и одговарајућим мерама кажњавања које би могле заменити класичне кривичне санкције. Дететом се сматра свако лице млађе од 18 година, уз могућност прописивања другачијих година старости националним законодавством. Такве разлике постоје и међу државама чланицама Европске уније, па се узраст од којег се дете може сматрати кривично одговорним креће од 8 година у Шкотској до 16 година у Португалији.

ц) Болесна лица – Ова категорија обухвата физички и ментално оболела или поремећена лица. Група лица са физичким недостацима, као што су хендикеп, епилепсија, оштећеност слуха, говорне мане и слично, или лица заражена ХИВ вирусом, без одговарајуће медицинске помоћи, не могу уживати правично суђење. Лица са менталним поремећајима и емоционалним проблемима могу током испитивања и судског поступка

---

¹⁷ *The United Nations Convention on the Rights of the Child* (1989). Србија и Црна Гора је обавезана овом Конвенцијом и додатним Протоколима: *Закон о ратификације Конвенције Уједињених нација о правима детета*, Сл. лист СФРЈ – Међ. уговори, бр. 15/1990, *Закон о изменама Закона о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета*, Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 4/1996, *Закон о потврђивању Амандмана на чл. 43. став 2. Конвенције о правима детета*, Сл. лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 2/1997, *Закон о потврђивању Факултативног протокола о продаји деце, децјој проституцији и децјој порнографији, уз Конвенцију о правима детета*, Сл. лист СРЈ – Међ. уговори, бр. 7/2002, *Закон о потврђивању Факултативног протокола о учеићу деце у оружаним сукобима, уз Конвенцију о правима детета*, Сл. лист СРЈ – Међ. уговори, бр. 7/2002.

давати изјаве које су штетне по њих.¹⁸ Стога је предлог Комисије да већ током првог испитивања полиција обавезно постави питање, или на други начин провери, да ли осумњичени припада овој категорији. Ако би полиција била дужна да постави ово питање, извесније је да би се ова група лица лакше идентификовала у раним фазама поступка. Други предлог Комисије је да се окривљеном увек и обавезно обезбеди приступ лекару, ако тврди да има здравствених проблема. Када се такво лице налази у притвору или затвору, потребно је обезбедити и стални лекарски надзор.

Иако у појединим државама неке од ових околности могу искључити кривичну одговорност, то није увек случај нити су нужно све физичке или психичке сметње укључене у групу изузетака. Са друге стране, мере нису усмерене на питање изрицања кривичне санкције колико на сам третман током поступка.

д) Труднице и родитељи – Труднице, родитељи са малом децом и самохрани родитељи, сматрају се такође посебно угроженом категоријом лица у кривичном поступку. Код ове категорије ризик наступа због извесности да ће ова лица покушати да учине све како би окончали боравак у полицији или притвору, нарочито у случајевима када верују да ће признањем или неком изјавом, без обзира на истиност дате изјаве, успети да издејствују условно пуштање или окончање притвора.

е) Неписмена лица – Реч је о лицима која су угрожена због опасности да неће у довољној мери разумети поступак и оптужбе.

ф) Избеглице – У овој категорији заштићених лица налазе се избеглице које су стекле такав статус на основу Конвенције о статусу избеглица из 1951. године, лица под међународном заштитом и она лица која су поднела захтев за добијање азила. Издвајање ове групе заслужује посебну пажњу из најмање два разлога: посебан третман избеглих лица у кривичном поступку, поред основних процесних гаранција која уживају на основу избегличког статуса, и чињеница да положај избеглица и лица под међународном заштитом представља део комунитарног права и надлежности Европске уније на основу чл. 63. Уговора о оснивању ЕЗ. У том смислу издвајање ове групе и предложене мере представљају пресек досадашње нормативне делатности Европске уније у овој области.

Издвајање ове групе као ризичне Комисија образлаже постојањем културних разлика, страхом од антагонизма у новој средини и од власти државе пријема, ограниченим правима у односу на домаће држављане и, нарочито, много неповољнијим положајем у односу на остале странце за

---

¹⁸ Gudjonsson et al, „Persons at Risk During Interviews in Police custody: the Identification of Vulnerabilities”, Research Study n° 12., The Royal Commission on Criminal Justice, HMSO, London (1993).

разлику од којих нису у могућности да уживају заштиту државе порекла. Врло често ће домаћи државни органи оспоравати законитост боравка ових лица на територији државе домаћина, услед чега је вероватније да ће ова лица бити изложена кривичном поступку. Такође, због кривичне осуде постоји могућност губитка статуса избеглице. За избеглице и лица којима је потребна међународна заштита, кривични поступак и кривична осуда представљају много већи терет и ризик него осталим окривљенима.

Правила ЕУ која се односе на избегла лица и лица под међународном заштитом налазе се у међународним уговорима држава чланица, оснивачким уговорима и законодавним актима ЕУ усвојеним на основу чл. 63. Уговора о оснивању ЕЗ. Међународни уговори обухватају, поред Конвенције УН о статусу избеглица из 1951. и Протокола из 1967. године, и Споразум из Шенгена из 1990. године и Даблинску конвенцију о утврђивању надлежне државе за одлучивање о захтеву за азил који је поднет у једној од држава чланица ЕЗ из 1990. године. Уговор о оснивању ЕЗ¹⁹ у Наслову IV (Визе, азил, имиграција и остале политике које се односе на слободно кретање лица) и чл. 61-64. Савету гарантује законодавну надлежност у овој области. У контексту процесних гаранција, Савет има надлежност на основу чл. 63, ст. 1, т. д) Уговора о ЕЗ да доноси мере о азилу у погледу минималних стандарда у поступку одобравања или одбијања статуса избеглице у државама чланицама. Најважнији секундарни извори комунитарног права усвојени у складу са чл. 63. Уговора о ЕЗ су Директива Савета Европске уније бр. 2003/09/ЕС од 27. јануара 2003. о минималним условима за пријем азиланата у државе чланице,²⁰ Директива Савета бр. 2004/83/ЕС од 29. априла 2004. о минималним условима и положају држављана трећих држава или лица без држављанства за стицање статуса избеглице, односно статуса лица којима је потребна међународна заштита²¹ и Уредба Савета бр. 343/2003 од 18. фебруара 2003. године о утврђивању критеријума и механизма за одређивање надлежне државе чланице за одлучивање о захтеву за азил који је држављанин треће државе поднео у једној од држава чланица („Даблин II“).²²

Комунитарним правом о статусу избеглица проширена је заштита предвиђена општина међународним правом, тачније Женевском конвенцијом о статусу избеглица из 1951. године и додатним Протоколом из 1967. Лица која имају право на заштиту нису само избеглице у смислу чл.

---

¹⁹ Службени лист Европских заједница Ц 325 од 24. децембра 2002. године.

Уговором из Амстердама унет је и Протокол бр. 29 о азилу за држављане држава чланица Европске уније.

²⁰ Сл. лист ЕУ Л 031 од 6.2.2003.

²¹ Сл. лист ЕУ Л 304/23 од 30.9.2004.

²² Сл. лист ЕУ Л 050 од 25.2.2003.

1. Женевске конвенције, већ и лица која имају право на тзв. супсидијарну заштиту која обухвата друге облике међународне и привремене заштите. У погледу процесних гаранција важна је она која овим лицима допушта приступ поступку за добијање избегличког или сличног статуса упркос чињеници да су изложени кривичном поступку. Допуштено је лицу ускратити заштиту уколико се утврди да је учинило неко кривично дело које га чини неподобним за његово добијање.²³ Избеглицама је могуће ограничити слободу кретања на исти начин као и држављанима трећих држава, тако да су у погледу приступа суду неке од држава чланица изједначени са странцима.

Комисија је издвојила избеглице као ризичну групу у кривичном поступку. У том смислу би се на избеглице примењивале не само гаранције предложене у контексту заштите људских права у кривичном поступку, већ и гаранције које је Европска унија усвојила у области избегличке заштите.

г) Алкоголичари и наркомани – Ризици који ову групу чине угроженом у кривичном поступку су бројни, нарочито током полицијског испитивања. У зависности од година, степена зависности и општег здравственог стања, према овим лицима би се могло поступати као према лицима са здравственим проблемима. Додатни ризик је опасност од условљавања помоћи сарадњом са полицијом и давањем одређених изјава. Међутим, кривични поступак је истовремено и прилика да се овим лицима пружи одговарајућа помоћ и могућност лечења.

4. Право на конзуларну помоћ

Бечка конвенција о конзуларним односима из 1963. године страним држављанима гарантује право на конзуларну помоћ у случају да су ухапшени, притворени или затворени у држави пријема. Комисија је за странце предложила и право на конзуларну помоћ, као додатну процесну гаранцију, управо на начин како је прописано самом Бечком конвенцијом, чији чл. 36. предвиђа да конзуларни функционери имају слободу општења са држављанима државе именована, право да буду обавештени ако је држављанин те државе ухапшен, стављен у притвор или задржан на неки други начин, право на пријем обавештења од тако затвореног лица, право да посете држављанина државе именована који је затворен, да разговарају и да се дописују са њим и да воде рачуна да буде заступан пред судом. Страног држављанина који је притворен или затворен, државни органи

²³ На основу чл. 12. и 17. Директиве Савета бр. 2004/83/ЕЦ од 29. априла 2004; на основу чл. 1Ф и 32. Женевске конвенције о статусу избеглица из 1951. године.

државе пријема су дужни без одлагања обавестити о његовим правима на основу Бечке конвенције и омогућити му уживање конзуларне помоћи.

Занимљиво је да међународни уговори о заштити људских права не помињу ово право, те би се могло закључити да се оно више везује за саму државу именована, како потврђује и међународна судска пракса.²⁴ Упркос томе, могао би се заговарати став да се конзуларна помоћ, као специфичан вид помоћи у кривичном поступку који није доступан домаћим држављанима, представља услов правичног суђења за странце.²⁵ Чак је и Међународни суд правде закључио да је чл. 36. Бечке конвенције одредба која се има непосредно применити у унутрашњем правном поретку, што значи да физичка лица могу непосредно стећи права и обавезе на основу овог уговора. Домаћи процесни прописи не могу ограничити ову гаранцију.²⁶ Овај закључак, заједно са ставом Комисије да право на конзуларну помоћ посебно издвоји, ово право сврстава у процесне гаранције из заштите људских права.

5. Право на обавештење о својим правима („Letter of Rights“)

Комисија предлаже увођење формалног писменог обавештења о правима окривљеног које би му се уручило већ приликом хапшења.²⁷ На овај начин би се обезбедило поштовање основних права, али би истовремено и државни органи били упознати са правима које окривљени у

---

²⁴ Кршење овог права било је предмет неколико случајева пред Међународним судом правде: *Case Concerning the Vienna Convention on Consular Relations (Paraguay v. USA)*, Наредба о привременим мерама од 9. априла 1998. године, ICJ Reports 1998 (postupak obustavljen), *LaGrand (Germany v. USA)*, Пресуда од 27. јуна 2001. године, ICJ Reports 2001, *Avena and other Mexican Nationals (Mexico v. USA)*, Пресуда од 31. марта 2004. године, ICJ Reports 2004.

²⁵ С. Bassiouni, „Human Rights in the Context of Criminal Justice: Identifying International Procedural Protections and Equivalent Protections in National Constitutions“, 3 Duke Journal of Comparative and International Law 235, 1993.

R. Ahdieh, „Between Dialogue and Decree: International Review of National Courts“, 79 New York University Law Review 2029, 2004, str. 2127.

S. Djajic, „The Effect of International Court of Justice Decisions on Municipal Courts in the United States: *Breard v. Greene*“, 23 Hastings International and Comparative Law Review 27, 1999, str. 85-88.

²⁶ Чл. 36, ст. 2 Бечке конвенције о конзуларним односима из 1963.

²⁷ Очигледна је сличност са правилом „*Миранда*“ које постоји у праву САД. Реч је о обавези државних органа да приликом хапшења осумњиченог усмено упознају са његовим основним правима. У случају пропуста, хапшење се сматра незаконитим и лице мора бити пуштено на слободу.

околностима конкретног случаја поседује. Истовремено, умањује се могућност злоупотреба у полицији, током истраге и кривичног поступка, као и извесност ризика да услед појединих пропуста окривљени буде онемогућен да се на кршење појединих права позове у каснијим фазама поступка. Европски парламент је подржао ову иницијативу и предложио издвајање буџетских средстава за спровођење ове мере.²⁸

Писмено обавештење о правима би требало да буде униформно на подручју целе Европске уније. Да би се изашло у сусрет разликама које постоје међу државама чланицама и њиховом праву да нека од ових питања самостално регулишу, предложено је да обавештење садржи два дела: први, који би био идентичан у свим случајевима и који би садржао основне међународне гаранције, и други, у којем би биле наведене специфичности националног кривичног поступка. Слобода кретања унутар Европске уније намеће обавезу државама да овакво обавештење обезбеде на више страних језика, или бар на службеним језицима Европске уније, чиме се не укида обавеза обезбеђивања преводиоца и/или тумача. Из самог предлога Комисије није јасно какве би биле последице у случају пропуста уручења обавештења о правима окривљеног.

* * *

Вредно је још једном напоменути значај и посебност избора права и слобода за које се Комисија определила. Реч је о правима које Комисија сматра најважнијим за правично суђење, заједнички именитељ правичног суђења на подручју Европске уније. Иако су нека од ових права предвиђена основним међународним инструментима за заштиту људских права, значај није само у издвајању основних гаранција важних за кривични поступак које су услов уживања других права и слобода, већ и додавању њима појединих права и слобода која се традиционално не налазе у категорији гаранција из права на правично суђење, попут права на конзуларну помоћ и обавештење о правима. На овај начин се формира својеврсни јединствени међународни стандард правичног суђења, чиме се истовремено значајно поправља положај окривљених странаца.

Питање је у каквој би вези могле бити предложене мере са Европским системом заштите људских права под окриљем Европског суда за људска права. Европска конвенција као таква већ представља део комунитарног поретка на основу чл. 6. Уговора о ЕУ. Комисија не може, нити јој је то намера, да замени на било који начин стандарде и механизме Европског суда за људска права, већ само тежи побољшању стандарда на нивоу држава чланица чиме се, у крајњој линији, постиже и већи степен пош-

²⁸ Зелена књига, *op. cit.*, стр. 37, пара. 81.

товања Европске конвенције. Ипак, како Комисија примећује, Европски суд не може на одговарајући начин обезбедити увек поштовање права на правично суђење, управо због своје специфичне надлежности и међународног карактера. Контролни механизми који су на располагању ЕУ и државама чланицама су ипак ефикаснији. Контролни механизам би одговарао стандардној контроли коју Комисија спроводи након усвајања одлуке, дакле путем националних извештаја, експертских анализа и сл. Овим мерама би се могло изаћи у сусрет и тежњи за контролом мера предузетим у области полицијске и правосудне сарадње.

Након усвајања Зелене књиге Комисија је примила 78 писмених одговора којима је подржана идеја успостављања заједничких минималних стандарда на подручју Европске уније. Тако је Комисија и предложила Савету усвајање Оквирне одлуке о одређеним процесним правима у кривичном поступку широм Европске уније,²⁹ која би гарантовала право на правну помоћ, право на тумача и преводиоца, заштиту угрожених група, право странаца на конзуларну помоћ и обавештење о правима у кривичном поступку. У овом контексту вредно је напоменути и усвајање Оквирне одлуке о Европском налогу за хапшење³⁰ и предлог Оквирне одлуке о Европском налогу за прибављање доказа.³¹

Закључак

Развој европских интеграција довео је до проширивања уговорног основа за предузимање заједничких акција на комунитарном нивоу. Политичке интеграције, што је обележје и циљ Европске уније, условљене су мерама у области људских права. Правни основ за усвајање процесних гаранција за осумњичене и оптужене у кривичном поступку унутар Европске уније јесте Уговор о Европској унији, члан 6. и 31, и Уговор о оснивању ЕЗ, Наслов IV, чл. 61-64.

Зелена књига о процесним гаранцијама определила се за пет категорија гаранција: право на правну помоћ и правног заступника, право на тумача и/или преводиоца, заштита посебно угрожених група, право на конзуларну помоћ и право на обавештење о својим правима. Важно је

---

²⁹ COM (2004) 328 final

³⁰ *Council Framework Decision on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States* (13.06.2002) . Official Journal of EU, L190 od 18.7.2002

³¹ *Proposal for a Council Framework Decision on the European Evidence Warrant for obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters*, COM (2003) 688 final.

нагласити оригиналност оваквог селективног приступа, пошто су се међу одабраним правима нашла и она која се не срећу често у уговорима о заштити људских права, попут права на конзуларну помоћ, право на обавештење о својим правима у поступку и заштита угрожених група. Овим кораком Европска унија потврђује правац политичке интеграције и истовремено формира посебан комунитарни стандард права на правично суђење, који је, према мишљењу Комисије, услов за остваривање начела узајамног признања у кривичним стварима.

*Dr Sanja Đajić, Assistant Professor
Novi Sad Faculty of Law*

Judicial Protection in EU Law: Procedural Safeguards for Defendants in Criminal Proceedings Throughout the European Union

Abstract

In order to facilitate the application of the principle of mutual recognition, the Commission presented the *Green Paper on Procedural Safeguards for Suspects and Defendants in Criminal Proceedings Throughout the European Union (2003)*. This paper examines whether it is appropriate and necessary to introduce in the Member States of the EU common minimum standards for procedural safeguards for persons suspected or accused of, and prosecuted or sentenced for, criminal offences. Green paper defines these minimum standards and the areas in which they will be applicable.

Reasons why the Commission is taking action at the European level, and grounds for such an action, could be found in EU and EC Treaties. The Commission draws up a list of basic provisions compliance with which calls for EU action. In order to ensure the efficacy of the compliance, at this stage the Commission gives the priority to those rights which are considered essential: the right to legal advice and assistance (representation) provided by a lawyer; the right to an interpreter and to translation of essential documents; the right for persons accused of an offence to obtain written information about their fundamental rights in a language they understand, which may take the form of a „Letter of Rights“; the right of vulnerable persons to proper protection; the right to consular assistance.

The Green Paper also points to the need to set up a system making it possible to evaluate the level of compliance by all Member States with these minimum standards, to create tools for evaluation, and to provide sanctions in the event of failure by a Member State to comply with the standards.